

PAPER

“KUNU TUN” HIKOYASIDA MOTIV MUNOSABATI

Muydinov Muhammadzoir Zafarjon o‘g‘li ¹, *

¹Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

* muydinovmuhammadzoir@gmail.com

Abstract

O‘tgan asrning 80–90–yillarida ijtimoiy hayotda katta o‘zgarishlar yuz berdi. Bu esa barcha adiblar qatorida Sh. Bo‘tayev ijodida ham katta iz qoldirgan. Xususan, “O‘tgan asrning so‘nggi choragida badiiy adabiyotdagi poetik talqinning o‘zgarishi, uning zamirida milliy xarakterlarning badiiy ifodasi asosida umuminsoniy g‘oyalarning talqiniga ham jiddiy e‘tibor qaratildi. Milliy xarakterlar asosida inson fojealarini yoritish ustuvor muammolardan biriga aylandi. Shu jihatdan milliy o‘ziga xoslik, qadriyatlar ifodasining talqini asosida insoniyat fojealarini talqin etish an‘anasi yetakchilik qilgan. Bu esa ijodkor badiiy mahorati bilan bir qatorda, davr va inson muammolarining badiiy ifodasida yanada teranlashdi”. Natijada yozuvchi hikoyalarining mazmuniy salmog‘i ortdi, xalqchilligi, originalligi kuchaydi. Ayniqsa, zamonaviy hikoyalaridagi ijtimoiy tengsizlik, ijtimoiy adolatsizlik haqsizlik, zulm, mahalliy aholi ma‘naviy-axloqiy qadriyatlari, xususan, yashash joyini erkin tanlashi, shaxsiy mulk dahlsizligi, ajdodlaridan meros sifatida yetib kelgan turmush tarzini saqlab qolish muammosi badiiy adabiyotning tasvir obyektiga chiqdi. Bunda motiv “ma‘lum bir adabiyot yoki folklorda bayonchilik doirasidagi an‘analarning, semantik jihatdan o‘xshash syujet hodisalarining umumlashma shakli bo‘lib, motivning ma‘naviy markazida bosh qahramon faoliyatini tashkil qilish va bo‘lishi mumkin voqealarning makoniy-zamoniy tavsifi turadi”. Shu muohazadan kelib chiqsak, motiv badiiy asarda, jumladan hikoyada bosh qahramon tavsifi, u bilan yuz beradigan hodisa, voqeaning muallif yaratgan aniq makon va zamondagi tavsifi beriladi.

Key words: inson, motiv, hodisa, voqelik, folklor, qahramon, makon, zamon.

Kirish

Yozuvchining “Kunu tun” hikoyasini tahlil qilish mumkin. Mazkur hikoyadagi hikoya rivoya tarzi va undagi syujetni harakatga keltiruvchi kuch – motiv aynan ijtimoiy va ma‘naviy-

axloqiy muammoga qurilgan. Ya‘ni sobiq tuzum mahalliy aholining diniy e‘tiqodi, yashash erki, haq-huquqi, halollik, poklik haqidagi ma‘naviy-axloqiy qadriyatlarini mensimasdan Dehqonboy aka va uning qo‘shnilarini ko‘p qavatli uyga

Compiled on: November 18, 2025.

Copyright: ©2025 by the authors. Submitted to *Advances in Science and Humanities* for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

ko'chirib, ularning uylari o'rniga cho'chqachilik fermasini qurishadi. Aynan diniy e'tiqod, halollik, turmush tarzi kabi ma'naviy-axloqiy qadriyatlarini mensimasdan, ularni majburan boshqa joyga ko'chirish natijasida Dehqonboy aka va uning fojeasi yoritib beriladi. Natijada muammolar motivni, motiv esa bevosita asar syujet kompozitsiyasini shakllantiradi. Bunday usul "Kunu tun" hikoyasida ekspozitsiyadan boshlangan (boshqalar syujetning boshqa unsuridan ham boshlanishi mumkin. (Masalan, tugundan) Zero, ekspozitsiya "syujet komponenti, personajlarning bevosita tugun yuzaga kelishi vaqtida kechgan hayoti, asosiy konflikt yetilgan shart-sharoitlar tasviri. Ekspozitsiya o'quvchini asar voqealar kechadigan joy, voqea ishtirokchilari bo'lmish personajlar, konfliktni yuzaga keltirgan shart-sharoitlar bilan tanishtiradi, uni syujetni idrok qilishga tayyorlaydi". Mazkur ilmiy mulohazalarga qo'shimcha ravishda ekspozitsiya muallif ilgari surayotgan mummolar tizimini, roviy nutqi tarzini va, eng muhimi, bosh qahramon xarakter qirralarini ham belgilab berishini ta'kidlash kerak.

Buni biz hikoya ekspozitsiyasida kuzatishimiz mumkin: "Uning savodi yo'q. Amal-taqal qilib bazo'r imzo chekadi. O'zbilarmonligi-u kallasiga tuyqusdan kelib qolgan har qanday fikrga jon-jahdi-la yopishib olishi bois odamlar ismining oldiga "mulla" so'zini qo'shib aytishadi. Mulla Dehqonboy! Bordi-yu uning xat-savodi oshib-toshib ketganida ham bu kinoyadek tuyulishi turgan gap: Dehqonboy qayda-yu davot qalam-qayda!" Mazkur parchada hikoyaning bosh qahramoni Dehqonboyning xarakteriga xos kamchilik kinovaviy tarzda berilgan. Uning mazmunida esa aynan savodsizlik, bilimsizlik ijtimoiy muammolar sifatida keltirilgan. Aynan ilmsizlik, ma'naviy qashshoqlik Dehqonboyning kishilar orasida "mulla Dehqonboy" deyilishiga sabab bo'lgan. Bu esa hech narsani o'ylamasligi, mulohaza yuritmasligi, o'zim bilaman, degan fikr yurishi va kallasiga, xayoliga yoki boshiga emas, aynan ironik munosabatni anglatish maqsadida ham kalla so'zi ishlatilgan, tuyqus kelgan fikrga johillarcha yopishib olishi aytilgan. Roviylar nutqida Dehqonboy o'qish-yozishni bilganda ham johilligi qolaverishi ham oxirgi

gapda ta'kidlab berilgan. Bir qarashda keltirilgan parcha roviy xolis bayon qilayotgandek tuyuladi. Ammo nutqidagi "kinoyadek tuyulgan gap" jumlasining pozitsiyasida Dehqonboyga nisbatan aynan kinoviylikda ekanligini bildiradi. Demak, Dehqonboy obrazi xarakter qirrasini ochishga aynan ilmsizlik, qaysarlik, o'zbilarmonlik kabi ma'naviy-axloqiy qusurlar asos qilib olingan. Lekin syujet ekspozitsiyasida mazkur jihatlarni berilishidan ko'rinadiki, yozuvchi Dehqonboy obrazi orqali yanada kattaroq ijtimoiy muammoni yoritishga bel bog'lagan. Buni hikoyaning keyingi qismlari tahlilida kuzatish mumkin: "Dehqonboy aka bir parcha yer deb ko'p aziyat chekdi. Odam Oto va Momo Havo davridan buyon boboyu bobokalonlaridan qolgan ozgina hovlisi bor edi, shuniyam ko'p ko'rishdi.

Xatga tushdi. Buziladigan bo'ldi, Buni qurilish ishlari allaqachon ketgan cho'chqachilik fermasi taqazo etadi". [111]

Mazkur parchadan ko'rinadiki, yozuvchi voqeaga bayoniga yana bir ijtimoiy muammoni olib kirgan. Bir qahramonni ilmsiz, kaltabin, o'jar qilib tasvirlash yoniga personajni yanada kattaroq fojeaga yo'liqtirgan. Endi uning ota-bobolaridan meros bo'lib kelayotgan hovlisini cho'chqachilik fermasi uchun olib qo'yishmoqchi. Bu insonni, uning ijtimoiy mavqeidan qay'iy nazar kamsitish, uning mulkka bo'lgan huquqini e'tirof etmaslik hisoblanadi. Yozuvchi buni yana sarkazm bilan ifodalaydi: "Buni qurilish ishlari allaqachon ketgan cho'chqachilik fermasi taqazo etadi". Bir kishi ustidan shu qadar achchiq kulgi bilan, o'zi ham bunga daxli yo'qdek "ferma taqazo etadi", deyishi ostida insondan cho'chqa boqish zarurroq, degan mazmunni anglatadi. Yerni olib qo'yish ikkinchi ijtimoiy muammo zulmni ham yuzaga chiqargan. Yerni hukumron sinf, jamiyat vakillari ehtiyoji uchun cho'chqa boqish zarurati bahonasida tortib olinmoqda. Aynan ana shu bahoning badiiy juft ifodasi uni sarkazm bilan ifodalangan. Demak, yuqoridagi parchada ijtimoiy muammo motiv, syujetni tashkillovchi vosita vazifasidan tashqari, roviy nutqini, xususan, uning ironik tarzini ham belgilab bergan, deyishga to'la asos bor.

Aslida badiiy asardagi, jumladan, hikoyadagi motiv, syujet, asar tili, personaj xakteri kabi poetik masalalar aniq bir ijtimoiy muammoni

yoritishga qaratilgan bo'ladi. Masalan, kishidagi ilmsizlik, o'zbilarmonlik, kaltabinlik kabi ma'naviy-axloqiy qusurlar hikoya syujetini harakatga keltiruvchi kuchga aylanib kelishi mumkin. Bunda obraz xarakteridagi axloqiy qusurlar: kaltabinlik, ilmsizlik, qaysarlik, o'zbilarmonlik kabilar xarakter qirrasini sifatida ko'rsatiladi. Aynan yuqorida sanalgan ijtimoiy muammolar aniq bir odamga tegishlimi, demak o'sha odam amalda, faoliyatida, hatti-harakatida buni isbotlashi kerak. Yozuvchi mazkur hikoyada ham ijtimoiy adolatsizlik, haqsizlik, milliy an'analarni hurmat qilmaslik, kishilarni savodsizligidan foydalanish kabi ijtimoiy illatlar orqali jamiyatning fojeasini badiiy ifodalaydi.

Yozuvchi yuqorida sanalgan ijtimoiy muammolarni yanada ta'sirli va jonli chiqishini ta'minlash uchun Dehqonboy aqallari ovoz chiqarib aytilgan monologik nutqini ham keltiradi:

– Cho'chqaga balo bormi? – tepsindi Dehqonboy aka. – Nima qilishyapti bu enangni ...

U orqavarotdan avra-astarini ag'daradigan odamlar nima qilishni yaxshi bilishardi – shu bois, uning tepsinishlari-yu asabiylashishiga sira parvo qilishmasdi.

– Ko'p qavatli uyga ko'chib o'ting, – deya amaliy va foydali maslahatlar berishga o'zlarini ko'proq burchli his etishardi.

– Tepaga chayla tikib o'sha yerda o'lsam o'lamanki, qavatli uyga ko'chmayman, – dedi Dehqonboy aka. Bu jizzakilik ham birovga aqalli pashsha chaqqanchalik ta'sir ko'rsatmadi. Nachora, odam tepadami, pastdami bir kunmas bir kun o'ladi-da, deganday yelka qisishdi. [111]

Yozuvchi personaj ichki dunyosida shakllangan real vaziyatga qarshi kurashni ritorik so'roq orqali ovoz chiqartirib beradi. To'g'ri, u javob talab qilmaydi. Buni Dehqonboy aqallari gapini birovga qizig'i yo'qligi, xatga tushgani va yuqoridagi ferma taqazosi kabilar bilan anglatilgan. Bu parchada muhim jihat, agarotchi savodsiz, johil bo'lsa-da, bir umr islomiy qadriyat asosida yashab cho'chqa boqish harom degan tamoyilga qat'iy amal qilib kelgan odam uchun yeridan, hovlisidan ayrilish ulkan fojea edi. Shu yerda Dehqonboy aqallari ichki va tashqi faoliyatini, intilishi, isyoni, g'azabini, demak, syujet voqealarini ham harakatga keltirgan kuch aynan ijtimoiy adolatsizlik motivi hisoblanadi.

Bosh qahramonning ritorik so'roq tarzidagi nutqi ham Dehqonboy aqallari mavjud tuzumga qarshi ilojisizlik kurashi, isyoni edi. Ammo yozuvchi yana bunga sarkazm aralash izoh beradi: "Bu jizzakilik ham birovga aqalli pashsha chaqqanchalik ta'sir ko'rsatmadi. Nachora, odam tepadami, pastdami bir kunmas bir kun o'ladi-da, deganday yelka qisishdi." Shu yerda savodsiz, jizzaki odamning aqli yetgan narsaga cho'chqachilik fermasi qurilishining boshida turgan odamlarning aqli yetmagani yoki ular uchun ma'naviy-axloqiy qadriyatlar ahamiyatini yo'qotganini keltiradi. Bu yozuvchining Dehqonboy aka timsolida sobiq tuzumga qarshi juda katta va asosli davo hisoblanadi.

Keltirilgan uchta parchalardan ma'lum bo'lyaptiki, yozuvchi bir qator ijtimoiy, ma'naviy-axloqiy muammolarni, xususan, jizzakilik, qaysarlik, savodsizlik, o'zbilarmonlik, ijtimoiy adolatsizlik, haqsizlik kabilar orqali jamiyat va shaxs munosabatini tasvirlaydi. Bunda u roviy obrazi timsolida go'yo savodsiz Dehqonboy bilan savodli kishilarni murosaga keltiruvchi vazifasini ham bajaradi. Buni yuqoridagi har uch parcha avval Dehqonboy akani hech narsani tushunmaydigan, omi, savodsiz deb tasvirlaydida, oxirida savodli kishilar nima ish qilishlarini yaxshi bilishlariga ishora qilib ketadi. Bu esa ijtimoiy muammo bevosita konfliktni ham yuzaga kelishiga asos bo'lishini ko'rsatgan. Ikkinchi tomondan olganda esa ijtimoiy muammo orqali yozuvchi aslida o'zlarini "aql" deb bilgan, Dehqonboy aqallari haq-huquqini tan olamydiganlar omi ekanligini ifodalaydi.

Yozuvchi hikoyada ma'naviy-axloqiy muammolarni badiiylik masalalari motiv, syujet, badiiy nutq, konflikt kabilarni tashkil etuvchi asosiy vosita sifatida olar ekan, roviy nuqtini tasvirdagi vaziyatni yumshatuvchi, Dehqonboy akaga yon bosuvchidek tuyuladigan yo'singa ham borib ko'radi. Bu bilan go'yo adolatli, xolis tasvirga amal qilayotgandek taassurot uyg'otmochi bo'ladi. Aslida esa bu voqeani tashkil etishning kinoyaviy usuli bo'lib, barcha kompozitsiya elementlari ana shu asosga qurilgan. Zero, "kinoya har qanday qadriyatlarga, nuqtai nazar yoki baho-munosabatga chetdan nazar tashlash, ularning cheklanganligini anglash va anglatish

imkonini beradi”. Shu ma’noda yozuvchi ijtimoiy muammolar, jamiyatdagi kishilar ma’naviy-axloqida o’zaro ziddiyat mavjudligini bo’rtirib tasvirlaydi. Hikoya bayonida roviy voqeani garchi tashqaridan turib, unga aralashmasdan tasvirlasa ham unda ifodalagan hodisa, vaziyat, holat albatta muallif estetik idealidan, o’zi mansub xalqning ma’naviy-axloqiy qadriyatlar mezonidan o’tkazib ifoda qilinadi. Demakki, syujetdagi har bir epizodga baho ham beriladi. Bunda albatta birdan ortiq pozitsiya, nuqtai nazar bo’lishi mumkin. Buni roviy nutqining quyidagi parchasida kuzatish mumkin: “Darvoqe, Dehqonboy akaga rahm qilish mumkin, unga achinish mumkin. Boringki, Dehqonboy akaga qo’shilib yig’lash mumkin. – biroq qo’lidan hech vaqo kelmagach yellka qisishdan boshqa iloj yo’q. Hamma narsa qo’lingda, hamma narsa ixtiyoringda – biroq, qo’lingdagi va ixtiyoringdagi narsalardan Dehqonboy akaga atalgani bo’lmagandan keyin nima ham qila olarding?” [112]

Mazkur hikoyada roviyning pozitsiyasi ilojsizlik, boshqalar fojeasiga hamdardlikdan nariyog’iga o’tmasdan, haqsizlik, adolatsizlikka ko’nib yashash falsafasi ostida shakllangani bilinib turibdi. Demak, roviy obrazi ham aniq motiv asosida faoliyat yuritgan. Unda motivning “asarning asosiy mavzu va g’oyasini to’ldirishga xizmat qiluvchi qo’shimcha mavzu yoki g’oyaviy liniyaga” xos shakli kuzatiladi. Chunki u ham Dehqonboy akani qiynagan ijtimoiy bilan bog’liq mavzu va voqeani ifodalashga harakat qilmoqda. Lekin uning asardagi vazifasi bayonchilik bo’lgani uchun, birinchidan, muammoga kinoyaviy tarzda yondoshgan, ikkinchidan, u roviy sifatida faoliyatini, voqeani yuzaga chiqargan muammolarga, motivga boshqacha pozitsiyadan yondashgan. Buning ustiga yuqoridagi holatni roviy ritorik so’roq, taajjub va hayrat bilan ifodalaydi. Bu esa jamiyatdagi ijtimoiy adolatsizlikka jamiyatning boshqa kishilari ko’nikkanini bildiradi. Garchi hikoyadagi voqea qahramon hayotidagi bir-biriga uzviy bog’liq, ammo qisqa muddat davom etadigan voqea bo’lsa-da, uning mazmuniga singdirilgan, badiylashgan, aslida real ijtimoiy qamrovi juda keng hisoblanadi.

Hikoya tahlilidan kuzatiladiki, yozuvchi mazkur asarda badiiyning elegiyaviylik modusidan

foydalangan. “Elegiyaviylik uchun eng muhim motiv yo’qotishdir. ... Yo’qitishdan keladigan iztirob, ayni shu narsa elegiyaviylik modusidagi asar qahramoni uchun o’z “men”ini namoyon etish usuliga aylanadi”. Aynan shu jihat Dehqonboy akaning keyingi faoliyatini belgilaydi. U ham o’zini qiynagan muammolarga yechim sifatida oilasi uchun tepalikdan joy ochish va boshqa boshpana qurishga kirishadi. Demak, endi bosh qahramon tinchi buzilgan, u bir joyda qo’nim topolmaydi. Hovlisini, uyini cho’chqachilik fermasi uchun olishdi, natijada atrof-muhitga, jamiyatdagi boshqalarga nisbatan unda sokin isyon boshlandi. Buni quyidagi tasvirda yaqqolroq kuzatishimiz mumkin:

“Dehqonboy aka ko’p aziyat chekkani bilan bukiladigan emasdi. O’zi aytgan tepalikning ostiga chayla qurib yashay boshladi. Chuqurda qoldi. Yer ochish mumkin bo’lsa faqat tepalikni tekislab yuborish evaziga bo’lardi. “Uyni solaveray-chi! – o’yladi Dehqonboy aka. A – Keyin-keyin u yog’iga xudoning o’zi yo’l ko’rsatar!”. Cho’chqaxonaga yem bo’lib ketgan hovli evaziga ancha-muncha pulmul berishdi. Dehqonboy aka ishga kirishdi. Yoz bo’yi loydan chiqishmadi. Loygayam, kesakayam tuproqni tepalik ostidan olishdi. Xomsuvoqdan chiqarishguncha tepalik ostidan bir quloqcha joy bazo’r ochildi. Dehqonboy aka shundan ham ilhomlandi”. [112]

Bu yerda yozuvchi Dehqonboy akaning oldida turgan muammolarga yechim topishdagi harakatlari, intilishi, tinimsiz mehnat qilishi haqida bayon qiladi. Unda bir o’zi emas, oilasi bilan tepalikka yaqin joydagi yerga chayla qurib yashab, ishlagani, uy solish jarayoni tasvirlangan. Shu yerda qiziq, bir fakti keltiriladi. Dehqonboy akaning irodasi kuchli ekanligi, tirishqoqligi, o’z mehnati natijasini ko’ra bilishi va undan ilhomlanishi haqidagi badiiy informatsiya keltirilgan. Bu tavsiflarning keltirilishiga asos, birinchidan, ijtimoiy muammolar – uysiz qolib, yangi uy solish mashaqqati qanchalik ulkan va uni yengishga kishida katta ma’naviy kuch-quvvat bo’lishi aytilgan. Ikkinchidan esa, mazkur muammoni yuzaga keltirgan muhit, jamiyatga qarshi Dehqonboy va uning oilasi kurashmoqda. Demak, Dehqonboy aka oldinroq tasvirlangandek jizzaki, o’jar, savodsizligi bilan birga faoliyatini

ham ozgina bo'lsa mulohaza qiladigan, mehnatidan quvonadigan, kurashuvchan, irodali odam ham ekanligi tasvirlagan. Demak u to'laqonli shaxs, mustaqil fikri, intilishi, orzu-umidlari bor odam deyishga asos bor. Faqat uyining fojeasi bu mavjud tuzumning hamma aytganlariga ko'nib ketolmasligidadir. Bu aslida uning shaxsiy harakat yo'li, maqsadi borligini bildiradi.

“Ma'lum bir muhit ta'sirida jamiyat axloq normalaridan chiqib ketgan bo'lsa, yozuvchi ularning qilmishlaridan norozi ekanini, ular ustidan kulayotganini sezamiz”. Bu Dehqonboy tasviri va unga roviy nutqida namoyon bo'lgan kinoyaviy munosabatdan bilinib turibdi. Bordi-yu, nosog'lom muhit ta'siri ostida o'sha qahramon o'z yo'lini topish, qiynayotgan ijtimoiy muammosi (bu yerda uy qurish, qavatli uyga chiqmaslik kabilar)ga yechim izlar ekan, uning xarakteriga xos xususiyatlar yuzaga chiqsa, demakki badiiylilik masalasi aynan motiv va voqealarning motirovkasi (motiv paydo bo'lishini asoslash) orqali shakllangan hisoblanadi. Aniqrog'a aytganda, Dehqonboy aka omi, jahilligi bor odam, ammo uning ham shaxs sifatida jamiyatda o'z o'rni, haq-huquqi bor. Ammo mavjud tuzum vakillari buni tan olmagan, uning dardini, gapini, arzini eshitmagan. Natijada bir ijtimoiy muammo boshqa bir muammoni yuzaga keltirgan. Ana shu harakatlar ostida birinchi galda ijtimoiy muammo, ya'nikim motiv paydo bo'lishiga asos bo'lgan xususiyatlar tizimi – ajdodlarga xos turmush tarzi, bobolaridan qolgan yerga ishlov berish, uy solish, tinimsiz mehnat qilish, mehnatidan zavq olish kabi odatlari turibdi.

Ma'lumki, iste'dodli ijodkorlar “... yetuk badiiy obraz va milliy xarakterning yuzaga kelishida qahramonning ismi ham adabiy-estetik vosita bo'ladi. “Mumtoz adabiyot va butun xalq og'zaki ijodiyotida ham qahramonlar ismlari tasodifiy bo'lmay, ular qahramonlariga original ism qo'yadigan va ismlarni o'z tabiatiga mos so'zlatadigan” bo'lishadi. Shu ma'noda, hikoyada berilgan ikki kishining ismini tahlil qilish kerak (Aslida xotini ham nisbatan faol obraz va ikki qiz ham epizodda qatnashadi, mardikorlikdagi o'g'illari ham tilga olinadi. Biroq ismi aytilmaydi). Biri bosh qahramon – Dehqonboy, ikkinchisi uning qudasi – Mirza Badal. Boshqa personajlarning

ismi berilmagan. Dehqonboy ismi ham aynan tasvirlanayotgan obraz zimmasidagi badiiy-estetik vazifani ochib berishga xizmat qilgan deyish mumkin. XX asrning Dehqonboy degan ism aslida ijobiy ma'noni beradi. Ammo saksoninchi yillarida bu ismga salbiy qarash ham shakllangan. Unda haqini tanimaydigan, yerga ishlov berishdan boshqasini bilmaydigan, sodda odam haqidagi tushuncha ham borki, buni hikoyadagi bosh qahramon ma'naviy qiyofasini ochishga mos keladi. Aslida bu XX asrning asosiy yillarida sobiq tuzum va uning vakillari tomonidan xalqimizni ana shunday tasavvur qilinganiga ishora ham sanaladi.

Mirza Badaldagi badal ismi aslida nimadir berish orqali biror narsalik bo'lish, degan tushunchani ham bildiradi. Yozuvchi Mirza Badalning aynan har bir hayotiy muammoni biror mablag' yoki manfaat evaziga qilishga ko'nikkani hikoyada Dehqonboy akaning kasal bo'lganida yordam kelganda paytda doktorga olib borish haqidagi maslahatida ko'rinadi:

– Bormasangiz bo'lmaydi., dedi Mirzo Badal xayolchan tovushda. Dard ezib qo'yadi. O'g'illarning shu vaqtda mardikorlikka ketishgani yomon bo'libdi. Do'xtirlar darrov qo'lga qaraydi – yiqqan-terganingiz bo'lsa, eltib berish kerak. Anavu Madaminning bolasini javrona o'ldirib yuborishdi – shunaqa paytda ziqnalik qilmaslik kerak-da! Menga yelim chak tiqishgandayam bir echki eltib berganman, bundan xabaringiz bor” [117]

Mirza Badal qudasining dardiga yuzaki yondashadigan, hamma narsani pulga, manfaatga bog'laydigan odam sifatida tasvirlangan. Bu yerda ham muallif kishilar ongidagi mutelik, hamdarlik o'rniga kasal kishidan nimadir undirish payida bo'lish oddiy holatga aylanganini, ya'niki, kishilarda vijdon, hamdarlik, samimiy yordam tushuncha yo'qolib borganiga urg'u beradi. Mirza Badalda mirza ham yozuvchi, risola bituvchi kabi ma'nolari bo'lib, u ham hikoyada yozuvchi manfaatiga xizmat qildirilgan. Ya'ni ta'magirlikni qoida qilib olgan, degan ma'noda keladi. Aynan Buni tez yordamda kelgan doktorga qudasining jamg'arib qo'ygan kartoshkasi borligini aytib, shuni evaziga davolatishni maslahat berganidan kuzatish mumkin. Tirikchilik uchun hukumatdan ortgan mayda kartoshkani doktorga berish,

oilaning oxirgi umidini yulib olishdek gap edi. Asos sifatida esa o'zi ham kasal bo'lganda bir echki berganini keltiradi. Shu yerda yozuvchi qahramonlariga ism tanlarkan ular zimmasiga hikoyadagi asosiy ijtimoiy muammo, tasvirdagi personajlarning ma'naviy-axloqiy jihatlariga ham e'tibor qaratgan. Bu esa yozuvchi estetik va axloqiy qarashlarini ularning asarlari bilan yaxtlikda tadqiq etishni taqazo etadi: Zero, "Adiblar estetik qarashlarini badiiy ijodi bilan yaxtlikda o'rganish ijodkor shaxsi va iste'dodining individualligi, milliy xarakter yaratish mahorati, badiiy til va uslub bobidagi san'atkorligining ijodiy-estetik omillari, hayotiy ildiz-manbalarini chuqur yoritishga ham imkon beradi". Shu ma'noda yozuvchi sobiq tuzumning mahalliy aholiga, ayniqsa, savodsiz, sodda, azaliy urf-odati va tushunchasi bo'yicha yashab kelayotgan kishilarga nisbatan qilgan ma'naviy bosimiga qarshi kurashadi., deyish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, "Kunu tun" hikoyasining har bir qismini tahlil qilib chiqib shunga amin bo'ldikki, yozuvchi hikoyadagi voqea motivi ilmsizlik, shaxs erki, milliy diniy huquq kabi muammolardan o'sib chiqqan. Ijtimoiy muammolar keyinchalik badiiy muammolar syujet qurilishi, obrazlar mmunosabati va asar tili kabi masalalarni ham belgilab bergan.

References

1. Каримов Н. Гўзалликнинг олмос қирралари. – Тошкент, 1979 – 39 б.
2. Коллектив. Адабиёт назарияси. 2 томлик. II-том. Адабий-тарихий жараён. – Тошкент: Фан, 1979. – 446 б.
3. Маллаев Н. Ўзбек адабиёти тарихи. Нашрга тайёрловчилар: Ҳамиджон Ҳомидий, Озода Тожибоева. – Тошкент: Kafolat print company, 2021. – 544 б.
4. Норматов У. Ижод сеҳри. – Тошкент: Шарқ, 2007. – 353 б.
5. Норматов У. Ижодкорнинг дахлсиз дунёси. – Тошкент: Mumtoz so'z, 2007. – 316 б.
6. Расулов А. Бадийлик – безавол янгилик. Илмий-адабий мақолалар, талқинлар, этюдлар. –Т., "Шарқ", 2007. – 332 б.
7. Раҳимов А. Роман санъати. – Фарғона: Фарғона, 2015. – 88 б.
8. Саъдий А. "Амалий ҳам назарий адабиёт дарслари"дан / Мумтоз шарқ поэтикаси манбалари Ҳ.Болтабоев талқинларида. 1 китоб. – Тошкент: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008. – 426 б.
9. Султон, Иззат. Адабиёт назарияси. – Тошкент: Ўқитувчи, 1986. – 408 б.
10. Солижонов Й. Кўзгудаги ҳаёт. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси, 2013. – 148 б.
11. Солижонов Й. Ҳақиқатнинг синчков кўзлари: адабий танқидий мақолалар. суҳбатлар. – Тошкент: Шарқ, 2009. – 228 б.
12. Сувон Мели. Сўзу Сўз. – Тошкент: Шарқ, 2020. – 528 б.
13. Тўйчиев У. Ўзбек адабиётида бадийлик мезонлари ва уларнинг маромлари. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2011. – 330 б.
14. Тўлаганова С. Абдулла Қодирий: Шахсият ва ижод. – Тошкент: Илм-зиё – заковат, 2021. – 204 б.
15. Умунов Ҳ. Адабиёт назарияси. – Тошкент: Шарқ, 2002. – 256 б.
16. Умунов Ҳ. Бадий психологизм ва ҳозирги ўзбек романчилиги. – Тошкент: Фан, 1983. – 124.
17. Фитрат Абдурауф. Адабиёт қоидалари: Адабиёт муаллимлари ҳам адабиёт ҳаваслилари учун (Нашрга тайёрловчи, сўз боши ва изоҳлар муаллифи Ҳ.Болтабоев). – Тошкент: Ўқитувчи, 1995. – 112 б.
18. Ҳамдамов У. Янгилашиш эҳтиёжи. – Тошкент: Фан, 2007. – 196 б.